

Nr III Varför Sandgärdet?

Vilka skäl hade brorsan Lasse och jag för att välja just Sandgärdet som Gryts Skärgårds paradexempel på ett kulturlandskap värt en stor skärvårdsinsats?

Låt mig tillstå att det låg känslor i botten, även om kunskapsskålen till slut blev avgörande.

Den värld som vi alltid längtade till från våra skolbänkar i Bromma var skärbornas värld i Gräsmarö som även var våra förfäders värld. Där var läxboken fjärran. Där gällde sjömanskap och annan exotiskt kunskap på jaktens, fiskets och jordbrukets områden. En värld som pappa var en mästare i att beskriva och förklara. Den inkluderade de grannbyar som jämte Gräsmarö utgjorde Gryts skärgård. Bland dessa omstrålades den närmaste, den oskiftade säljägarebyn Harstena, av en särskilt salt och spännande strålgång. Inte minst gällde det byns slätterholme Sandgärdet, där gräsmaröborna genom sekler och i arbetsbyttets form gjort mans-, kvinno- och hästdagsverken. Pappa, äldre kusiner och andra släktingar hade gått med i Harstenabyns slätterlag på det blodiga allvar som bara erbjöds den som kunde göra ett fullgott lie- eller räfsedagsverke i överlevnadens tjänst. Det var samtidigt en arbetsfest, som harstenaborna bjöd in till. När vi stadsgrabbar som femtonåringar och senare under åtskilliga år fick den äran, så sågs vi som karlskrivna av värdfolk vars skärbokskvaliteter gav respekt och som det berättades lika mycket om som de själva kunde berätta. Sven på Berget, Albert Wester, John Harder. Det var namn med klang.

De mer konkreta skälen för att satsa på Sandgärdet kan koncentrerat listas så här:

Sandgärdet innehåller ängs- och hagmarker nöt- löv och tallskogar som brukats in i mannaminnets tid på i stort sett samma sätt sedan den medeltid, då byn först blev brukad och bebodd.

Det är i sig en tillgång och en ovanlighet.

Bruket av Sandgärdet har pågått inom den fortfarande oskiftade skärgårdsbyns mönster. Inte bara biologin och landskapsbilden är väl dokumenterade utan även det praktiska bruket, ägareformen och samspelet inom det sociala systemet. Samma sociala system som Elinor Ostrom skildrade och fick Nobelpriset i ekonomi för år 2009.

Sandgärdets kulturhistoria är en mycket ovanlig märklighet.

För den som vill lägga örat till marken kan Sandgärdet berätta mycket om vårt geologiskt unga skärgårdslandskaps historia. Den brukningshistoria som på geologins grund skapat landskapet. Det positiva och livgivande skapande som började då den första hällan steg upp ur sjön och varade till dess skärbon drog sin kos och skapelsen började förfalla och dö. Nu

startas skapelseprocessen på ny kula baserad på nedärvd kunskap men med moderna redskap och resurser.

Modern skärvård och entusiasm kan skapa inte bara biologiska värden utan även samhällsvärden som sysselsättning och ekonomi om skärgårdens kvaliteter vårdas och förstås.

Under de gångna sextio åren överläts ängar och hagar till sly och busk. För första gången förlorade öarna sikten mellan ekarna ut mot sjön, den lätta rymden över åkern och ljuset i hagen. Berättelsen om Sandgärdet öppnar spännande perspektiv ut mot vårt jordbruks och vårt lands historia men främst mot framtid. .

Nog är en sådan holme värd vår tids engagemang!

1983 inventerades Östergötlands och därmed Sandgärdets flora på Länsstyrelsens uppdrag av botanisten Lars-Åke Gustafsson. Han beskriver Sandgärdet som den kanske mest klassiska och av botaniker tidigt besökta lokalen i Östergötlands skärgård. Han hänvisar till Kindbergs Östgöta Flora av år 1861, till professor Erik Asplund, Riksmuseet rapport 1950 (Skolkamrat till pappa) och till "Harstena Flora" (Svensk Botanisk Tidskrift 1958 samt 1959) författad av på Harstena sommarboende botanisten Axel Olsson. Givetvis hänvisar han även till Östgöta Flora av E. Genberg, 1977. Gustafsson slutar sin skildring sålunda: "Sandgärdet tillhör Harstena och utgör nu en rest av en äldre odlingsmiljö – förr hade man gemensam ängsslåtter på ön.----Mer att läsa om den gamla hävden finns hos Gräslund (1978,1952) *Sandgärdet är utan tvekan en av de värdefullaste öarna i Gryts Skärgård; lundvegetationen saknar motsvarigheter. Det är viktigt att upprätta en skötselplan för ön.*"

År 2000 publicerade Naturvårdsverkets avgående naturvårdsdirektör Rune Frisé en bevarandestrategi för "Kust och Skärgårdsområden i Sverige". Bland representativa och specifika bevarandevärden utefter hela kusten valde han att i Östergötland rekommendera östräckan: "Kråkmarö-Grönsö-Sandgärdet-Liksholmen" och skrev bl a. "Ögruppen är ett bra exempel på äldre odlingsmarker i exponerad ytterskärgård Här erfordras fortsatta ideella och statliga insatser inklusive restaureringsåtgärder."

I samband med arbetet på tv-dokumentären om Grönsö besökte den erfarna landskaps- och bondeskildraren, dokumentärfilmaren Peter Gerdehag Sandgärdet och exploderade i förtjusning över det landskap som han såg i sin förfallna form. Det övertygade mig om att det inte bara var min lokalpatriotism som kom mig att ranka Sandgärdets landskap som mer excellent än det mesta. Jag var inte ensam.

Det fanns mycket goda praktiskt/vetenskapliga skäl som talade för Sandgärdet utöver våra egna praktiska kunskaper och känslor. Ön borde kunna bli vårt eftersökta paradexempel på

vad skärvård kan åstadkomma, om den kombinerades med den bästa expertis som WWF och Länsstyrelsen kunde uppbringa.

Sedan vi nu startat projektet har vi funnit rikliga stöd för att vår strävan att kombinera kulturhistoria och naturvetenskap vid restaurering och vård av Sandgärdet motsvarar de krav som ställs vid den forskningsfront där dagens bästa natur- och landskapsvård utvecklas. Så här säger dagens svenska förgrundsgestalt inom området, professorn i biologi Urban Emanuelsson:

”Det gäller alltså för både de klassiska naturvårdarna och de klassiska kulturhistorikerna att å ena sidan inse historiens viktiga roll, å andra sidan biologins betydelse” Citatet är hämtat ur hans monumentalverk ”Europeiska kulturlandskap” (Formas förlag 2009). Han understryker att båda sidors företrädare måste skaffa sig ingående kunskap på den andra sidans område, om de skall lyckas. Sandgärdet erbjuder den perfekta scenen för sådant samspel.

För oss som initierat projektet och dess finansiering gäller därför ingen lägre kvalitetsambition än den absolut bästa som praktik och forskning kan erbjuda. Detta är inget standardprojekt

Pelle på Grönsö